

ŠUMSKI EKOSUSTAV U OKOLNOSTIMA ODVOJENOG GOSPODARENJA ŠUMOM I LOVIŠTEM*

FOREST ECOSYSTEMS UNDER THE CIRCUMSTANCES OF SEPARATED
MANAGEMENTS OF FORESTS AND HUNTING AREAS

Tomislav STARČEVIĆ**, Josip DUNDOVIĆ***, Josip KNEPR****

SAŽETAK: Promjene koje su se dogodile u zadnjem deceniju prošlog stoljeća na ovim prostorima u Republici Hrvatskoj, pokrenule su sveobuhvatne promjene stare zakonske regulative, težeći je usuglasiti s europskim standardima i praksom. U području lovstva to je značilo napuštanje regalnog i povratak na dominalni sustav, uveden još davne 1870. godine dok je Hrvatska bila u sastavu Austro-Ugarske, vezujući ponovno pravo lova s vlasništvom na zemljištu. Ustav Republike Hrvatske, Zakon o šumama, Zakon o zaštiti prirode i Zakon o lovu vrlo su jasno određeni i pod jakim su imperativom načela zaštite prirode.

Zakon o lovu, iako deklarativno jasno opredjeljen za zaštitu i očuvanje biološke i ekološke ravnoteže prirodnih staništa divljači, omogućava osnivanje ograđenih uzgajališta divljači veličine 100-2000 ha, u kojima je dozvoljeno držanje takvog broja divljači koja remeti prirodni odnos staništa i divljači (čl. 48. ZOL-a).

Isto tako, Zakon o lovu omogućava u državnim lovištima (u državnim šumama) stjecanje prava lova koncesijom domaćoj i stranoj pravnoj i fizičkoj osobi na vrijeme od 20 do 40 godina. Javni natječaji, izbor najpovoljnijih ponuda i sklapanje ugovora o koncesiji prava lova provedeni su na brzinu, i što je još bitnije, u vremenu Domovinskog rata u Republici Hrvatskoj. Ugovor o koncesiji prava lova sklapa ministar s koncesionarom, bez utjecaja šumarske organizacije s kojom koncesionar dijeli prostor i ostvaruje utjecaj na njega.

Posao ustanovljenja lovišta učinile su na brzinu formirane stručne komisije, odvojeno za vlastita (državna) i zajednička lovišta bez stvarnog poznavanja i poštivanja prirodnosti cjelina, ne uvažavajući prirodna migracijska područja divljači. Problematično utvrđivanje matičnih fondova divljači, kao i šablonska izrada lovnogospodarskih osnova, također su uslijedile na brzinu i bez stručne i stvarne provjere.

Utvrđivanje lovnoproduktivnih površina i boniteta nije temeljito učinjeno i bez dovoljno preciznih pokazatelja, što je za sobom povuklo čitav niz krivih ulaznih podataka, pa onda naravno i konačnih propisa o fondovima određene vrste divljači.

Ambicija novih lovoovlaštenika-koncesionara u pogledu uzgoja prekobrojne divljači, pa i uzgoja vrsta divljači koje ne odgovaraju staništu, uzrokovala je goleme štete na šumi, mnogostruko povećala troškove ograđivanja i

* Drvenik 18-22. rujna 2002., "Lovstvo kao zadaća državnog šumarstva"

** Tomislav Starčević dipl. ing.,

*** Mr. sc. Josip Dundović dipl. ing., Hrvatske šume d.o.o., Direkcija

**** Josip Knepr dipl. ing., Bjelovar

obnove, a i dovela u pitanje mogućnost prirodne obnove šumskih sastojina. Takvo nepoštivanje zakona i ugovora o koncesiji nije bilo adekvatno sankcionirano od strane upravnog i inspeksijskog nadzora. Uslijedio je sukob između gospodara šume i gospodara lova. Jak lovački lobby i neodgovorna državna uprava i nadzor usmjerile su račun šteta na šumu.

Zalažemo se da sa najvrednijim prirodnim staništima rijetke i vrijedne krupne divljači integralno, stručno i odgovorno gospodari šumarska struka. U državnim lovištima koja su dana drugim pravnim ili fizičkim osobama u koncesiji, stručno kompetentna kontrola mora osigurati da se lovno gospodarenje odvija u skladu sa zakonskom regulativom i ugovorima o koncesiji radi stvarne zaštite šuma, njihove stabilnosti, bioraznolikosti i prirodne obnovljivosti.

UVOD – Introduction

Stalno rastući značaj, prepoznavanje i vrednovanje mnogih općekorisnih funkcija šumskih ekosustava, osiguralo je šumama Hrvatske značajno mjesto u republikom Ustavu. Člankom 52. Ustava, šumama i njihovom životinjskom svijetu zajamčen je poseban interes i osobita zaštita od strane države. Štoviše, ukupno hrvatsko gospodarstvo na temelju odredbi Zakona o šumama izdvaja 0,07 % prihoda za namjene očuvanja i obnove šuma. Prirodnost, bioraznolikost, proizvodnost općih dobara i drveta, potrajnost i prirodna obnovljivost šuma Hrvatske, javno su im priznate kvalitete u čak 95 % dijelu. Sve to, rezultati su bogate i više od 250 godina duge tradicije hrvatskoga šumarstva. No, nažalost, ni šumski ekosustavi posljednjih desetljeća nisu ostali pošteđeni narušavanja prirodnih odnosa u staništu izazvanih agresivnim utjecajem na vodne režime, zagađivanjem voda, industrijskim aeropolucijama u atmosferi i mnogim drugim vrstama utjecaja i zagađenja.

Nedavna ratna događanja učinila su znatne štete na šumama i ukupnom lovstvu Hrvatske, posebice zbog pojačanog krivolova i značajnih površina koje su minirane, i tako sasvim izuzete iz gospodarenja, kao i mogućnosti njihove zaštite. Poratno, socijalni status, posebice seoskog stanovništva, uvjetovao je protuzakoni-

tu, no ne i beznačajnu prisutnost domaće stoke u šumama (pašarenje, žirenje i brst) te su na taj način učinjene znatne štete na šumi, divljači, ali i domaćoj stoci u pogledu prijenosa zaraznih bolesti, što je sve dodatno ugrozilo stabilnost ekosustava i mogućnost prirodne obnove šuma.

Zakon o šumama, u poglavlju "Divljač i šuma", člankom 40. vrlo jasno određuje da se od divljač u šumi može uzgajati, i to samo one vrste i u onolikom broju koji ne smeta pravilnom gospodarenju šumom. Upravo ta odredba predstavlja jedino racionalno i prihvatljivo rješenje za sve sporove između lovoovlaštenika i gospodara šume, no najčešće, ta zakonska odredba ostaje samo mrtvo slovo na papiru, dok za uzgoj prekobrojne divljači, tj. nepoštivanje odredbe članka 40. Zakona o šumama, nitko ne odgovara.

Zakon o lovu iz 1994. na brzinu donesen, utemeljen na pravnom sustavu nedjeljivosti prava lova od prava vlasništva na zemljištu, već u članku 1. točka (2), vrlo određeno utvrđuje da lov osim gospodarske funkcije ima funkciju zaštite i očuvanja biološke i ekološke ravnoteže prirodnih staništa divljači, moglo bi se čak reći da je kompletan Zakon pod prepoznatljivo izraženim imperativom načela zaštite prirode.

PROBLEMATIKA – Topics

Pa ipak u Zakonu o lovu ima dosta dvojbenih odredbi posebice u pogledu otvorene mogućnosti iz čl. 48., da se u uzgajalištima veličine od 100-2000 ha mogu remetiti prirodni odnosi staništa i divljači, uvjetovani njenom brojnošću.

Opća je ocjena da upravo lov u praksi predstavlja jedan od glavnih problema zaštite životinjskoga svijeta. Operativno, lovnogospodarske osnove ne sagledavaju sveukupni ekološki sustav i isključivo su gospodarski i komercijalno orjentirane, a najčešće se ne zasnivaju na poznatome i stvarnome stanju u lovištu. U njihovu izradu trebalo bi multidisciplinarno i znatno više uključiti lovnu struku i znanost.

Nažalost, ustanovljavanje lovišta izvršile su na brzinu formirane stručne komisije bez dovoljnog pozna-

vanja stvarnih situacija u lovištima. Treba isto tako reći da su se utjecajem aktualne politike prijedlozi stručnih komisija za ustanovljavanje lovišta u Ministarstvu poljoprivrede i šumarstva mijenjali prema željama budućih lovoovlaštenika. Slijedilo je brzopleto utvrđivanje matičnih fondova divljači, te površna i šablonska izrada lovnogospodarskih osnova. Upitna objektivnost javnih natječaja i dodjela koncesija na brzinu, u jeku Domovinskog rata, rezultirala je pogreškama čije posljedice danas trpe šumski ekosustavi. Posebice, treba upozoriti kako se rješenjem Ministarstva kojim se ustanovljuje lovište, dopušta mogućnost ograđivanja do 15 % površine lovišta za potrebe uzgajališta, pod uvjetom da je to propisano lovnogospodarskom osnovom, što je iskorištavano u pravilu na šumskim površinama lovišta.

Tako su rješenjima o ustanovljenju lovišta dopuštane izgradnje uzgajališta i u prebornim (raznodobnim) šumama, gdje je prirodna obnova kontinuirani i stalni proces. Treba reći, kako su se olako utvrđivale površine uzgajališta na vrlo vrijednim šumskim staništima i da su stručne komisije olako odobravale programe, koji su često bili stručno nedopustivi.

Službenim mišljenjem Ministarstva poljoprivrede i šumarstva od 13. prosinca 1995. dopušta se i preporuča u ograđenim dijelovima lovišta držati 3-4 puta veći broj divljači na jedinici površine od broja koji se može uzgajati u otvorenom lovištu I boniteta. Visoka cijena podizanja i održavanja ograda, stimulirala je lovoovlaštenike i uvjetovala držanje bitno većeg broja divljači na jedinici površine. Istovremeno, inspekcijske službe nisu obavljale kontrolu brojnog stanja divljači i veličinu šteta na sastojinama, pa je sukob između šumarske struke i lovoovlaštenika bio neizbježan. Ovo se ne odnosi samo na ograđena lovišta, već isto tako i na otvorena lovišta gdje se stalno podržava značajno veće brojno stanje divljači (srna, divlja svinja) od stanišno dopustivog, utvrđenog u Lovnogospodarskoj osnovi. Pretjeranom i prevelikom, a nedovoljno raznolikom prihranom i prehranom divljači, veže se, reproducira i stvara neprirodno visoka koncentracija pojedinih vrsta divljači u lovištu i značajno se remeti prirodna ravnoteža. Ukratko, sve ovo nalaže ozbiljnu reviziju Uputa za bonitiranje lovišta i posebice korekciju koeficijenata prirasta.

Dakako da je i neodgovoran odnos dijela šumarske struke prema odredbama i obvezama međusobnog ugovora o uređenju međusobnih odnosa između lovoovlaštenika i Hrvatskih šuma u pogledu redovnog utvrđivanja šteta uvjetovao nekontrolirani rast šteta na šumi, tlu i prometnicama. Problemu šteta od divljači treba posvetiti punu pozornost, utvrđivati ih količinski, po vrsti divljači koja čini štetu i vremenu njenog nastanka. Sve ovo važno je zbog usklađivanja brojnosti određene vrste divljači sa staništem, i u konačnici uravnoteženja ukupnih odnosa u šumskom ekosustavu.

OCJENA STVARNOG STANJA I ODGOVORNOSTI An estimate of the current status and responsibilities

Po kriteriju vlasništva, u Republici Hrvatskoj državna lovišta zauzimaju 1,673.483 ha površine.

Od toga su:

- u koncesiji 455.557 ha ili 27,2 %
- u zakupu 847.666 ha ili 50,6 %
- u Hrvatskim šumama 336.197 ha ili 20,1 %
- neraspoređeno 34.063 ha ili 2,1 %

Godišnji prihod države:

- od koncesije 648.255 EUR
- od zakupa 1.466.892 EUR
- Ukupno 2.115.147 EUR

Cijena	Koncesija (EUR/ha/god.)	Zakup (EUR/ha/god.)
Početna cijena	1,06	0,99
Ugovorena cijena	1,42	1,73
Ugovorena/početna	1,34	1,74

Navedeni prihodi državnog proračuna od lovoakupnine i koncesija samo su jedna strana medalje. Ograđivanje ili povećani i višestruko ponavljani uzgojni radovi sanacije i obnove od divljači oštećenih sastojina, nalažu ozbiljno i odgovorno praćenje i utvrđi-

vanje šteta, te iznalaženje takvih rješenja koja će za šumske ekosustave biti ekološki i gospodarski podnošljiva, a za lovoovlaštenike prihvatljiva.

Ukupna ocjena stanja lovstva u Hrvatskoj svakako nije zadovoljavajuća. Provedba Zakona o lovu u vrijeme rata, nije izvršena dovoljno stručno niti odgovorno. To se očituje u nepoštivanju prirodnosti granica, nepoštivanju veličine lovišta, glede glavne vrste divljači, i konačno u neuvažavanju sezonskih pa čak ni dnevnih migracionih područja krupne divljači. Činjenica je da su stručne komisije, bez stvarnog poznavanja lovišta, utvrđivale prirodno zaokružene i površinski odgovarajuće granice lovišta, no pod izraženim utjecajem aktualne politike značajan broj prijedloga bio je mijenjan, u pravilu na povećanje broja malih lovišta. Tako se u praksi nažalost događa da sa istom divljači, npr. medvjedima, gospodari i računa više lovoovlaštenika. Isto, i u još ozbiljnijoj mjeri, događa se s jelenskom divljači i divljim svinjama.

Upute za sastav lovnogospodarskih osnova, posebice u dijelu bonitiranja lovišta, nužno moraju doživjeti ozbiljne izmjene, uvažavajući mnoge promjene u staništima i izmijenjenim značajima osnovnih čimbenika

kvalitete lovišta. Isto vrijedi za preživjele koeficijente prirasta pojedinih vrsta divljači. Provedba lovnogospodarskih osnova kako u pogledu brojnosti divljači, propisane prihrane i prehrane, nije redovno stručno pod nadzorom inspeksijskih službi. Provedbu takvog Zakona o lovu trebali su podržati mnogobrojni a nužni prateći podzakonski akti. Ni sada još ne postoji Pravilnik o utvrđivanju i obračunu šteta od divljači koji bi kao nužan podzakonski akt uvelike doprinjeo rješavanju sukoba između šumara i lovoovlaštenika zbog šteta na šumskim sastojinama, i u konačnici njihovom smanjenju.

Pogrešna je i paušalna ocjena kako oštećivanje sastojine u mladosti nema posljedice na kvalitetu buduće sastojine. Zbog svega toga, nužno je ozakoniti metode utvrđivanja i obračuna šteta, educirati šumarske stručnjake i obvezati ih na njihovo redovno praćenje. Glede činjenice da se brojno stanje krupne divljači objektivno dosta teško utvrđuje i kontrolira, utvrđena bi količina šteta morala biti kriterijem, razlogom i uvjetom naredbe inspeksijske službe za redukcijom broja divljači. Redovnom godišnjom kontrolom odstrela, analizom trofejnih vrijednosti ili čak ispravnosti izvršenih odstrela još nije obuhvaćeno kompletno lovno gospodarenje na razini Republike Hrvatske.

Podržavanje stanišno nedopustivog velikog broja divljači, narušene spolne strukture, bez ozbiljnog selektivnog i redukcijskog odstrela, ozbiljno narušava i njenu trofejnu strukturu uz značajne štete na šumskim ekosustavima. Iskustva iz lovnog turizma, gdje je mogućnost lova i brojnost odstrela neupitna (pr. divlje svinje), upućuje nas na pad tražnje i cijene odstrela. Koliko je opravdano i logično da se svaka površina koja je u postupku obnove šuma mora skupo ograđivati, jer u protivnom obnova nije moguća?

S druge pak strane, zaštićene krupne zvijeri (posebice, vuk i ris) čine u lovištima gdje je biološka ravnoteža narušena značajne štete na dvopapkarima. Isto tako, prisutnost domaće stoke u lovištima konkurira i smanjuje prehrambene mogućnosti staništa, a kod divljih svinja rezultira križanjem i prijenosom zaraznih bolesti. Zbog navedenog nužna će biti odgovorna prisutnost, nadzor i arbitraža pravne države.

Treba reći da Hrvatske šume d.o.o. prosječno godišnje (1997–2001.) samo za podizanje, održavanje i uklanjanje unutarnjih ograda troše 405.317 EUR.

Unutarnje ograđivanje površina koje su u prirodnoj obnovi na uzorku od 4.501 ha zaštićenih površina, gdje dužina ograda iznosi 154,73 km, cijena zaštite 1 ha površine iznosi prosječno 3.564,25 EU

Vanjsko ograđivanje većih lovišta radi spriječavanja šteta na poljoprivredi, učinkovita su sa stajališta iz-

nosa odšteta no ne i sa stajališta kvalitete i raznolikosti prirodne hrane za divljač, pa onda i za sustavan pad trofejnih vrijednosti, posebice kod srneće i jelenske divljači. Na uzorku površine lovišta od 33.649 ha i dužine vanjske ograde od 111,8 km, prosječna cijena takve zaštite po 1ha iznosi 25,23 EUR.

ZAKLJUČCI – Conclusions

1. Potrebno je na temeljnim odrednicama strategije zaštite okoliša i prirode, usuglasiti svu zakonsku regulativu koja uređuje odnose u prirodi i okolišu (Zakon o zaštiti prirode, Zakon o šumama, Zakon o lovu, Zakon o vodama i dr.) Rezultat takvog usuglašavanja moraju biti izmjene svakog od ovih posebnih zakona, u dijelu gdje oni odstupaju od jedinstveno utvrđene strategije zaštite okoliša i prirode.
2. Nužno je izmjenama ZOL-u dosljedno osigurati poštivanje načela nedjeljivosti prava lova od prava vlasništva nad zemljištem. To znači, da se u pravilu na vrijednim državnim šumskim ekosustavima mora integralno i maksimalno stručno gospodariti šumom i lovištem.
3. Isto tako, nakon isteka ugovora o koncesijama ili zakupu lovišta, mora se prići ponovnom ustanovljenju lovišta, posebice za jelena običnog, medvjeda i divlju svinju, koja će dosljedno poštivati sada važeće odredbe o ustanovljenju lovišta u pogledu prirodnosti granica, veličini lovišta prema glavnim vrstama divljači, dnevnim i sezonskim migracijama divljači.
4. Potrebno je stručno i kvalitetno doraditi Pravilnik o bonitiranju lovišta, te vrlo precizno odrediti koji je to za određeni šumski ekosustav dopustiv broj divljači po jedinici površine. To znači da se kod osnovnih čimbenika za ocjenjivanje boniteta lovišta za određenu vrstu divljači moraju preciznije određivati kriteriji koji će u konačnici rezultirati stvarnom ocjenom boniteta, tako da se broj krupne divljači stvarno prilagodi prehrambenom potencijalu staništa. U pogledu isključivosti donjih granica površina lovišta, posebice za sitnu divljač, potrebno se u Zakonu osloboditi fiksnih površinskih određenja npr. od 1000 ha, ali isto tako određenije propisati veličine lovišta za krupnu divljač kako bi se izbjegla nelogičnost i neracionalnost ustanovljenja, npr. jelenskog lovišta od 1001 ha površine.
5. Ako država (vlasnik šuma) odluči da se s jednim dijelom lovišta na području državnih šuma ide u koncesiju prava lova s drugim pravnim ili fizičkim osobama, onda je jedino logično, kao što je to npr. u Austriji, da Hrvatske šume d.o.o. budu za državu jedna ugovorna strana. Na taj će se način, ugovaranje, kontrola i odnosi uređivati između strana koje su izravno odgovorne za gospodarenje šumskim ekosustavom s jedne i lovištem s druge strane. U okolnostima kada ugovor o koncesiji ili zakupu potpisuje ministar, Hrvatske šume d.o.o. nemaju snagu ni mogućnost stvarnog utjecaja na dosljedno poštivanje ugovornih obveza.
6. Za posebice rijetke i vrijedne životinjske vrste (medvjed, vuk, ris, tetrijeb gluhan, lještarka), zajedno s isto tako rijetkim i vrijednim staništima, mora se osigurati na velikim površinama integralan i stručno-znanstveni gospodarski pristup, kako bi zbog svog osobitog ekološkog značenja dosljedno ispoštovala odredbe članka 52. Ustava RH, kao i odredbe Programa prostornog uređenja RH (NN broj 50/21. svibnja 1999) o obvezi integralnog pristupa gospodarenju.
7. Ograđeno lovište i uzgajalište, može se ustanovljavati samo na onim površinama šuma i šumskog zemljišta koja ispunjavaju posebne kriterije u pogledu stupnja degradacije, bez izgleda da se mogu u skorom vremenu dovesti u šumskogospodarsku funkciju, pa se mogu, da tako kažemo, žrtvovati.
8. Na razini Repulike Hrvatske, potrebno je prići izradi rajonizacije za sve glavne vrste krupne divljači (jelen obični, jelen lopatar, jelen aksis, muflon, divokoza, kozorog, medvjed). Isto tako, potrebno je jasno odrediti gdje se divlja svinja, zbog šteta na poljoprivredi, ne može uzgajati u otvorenim lovištima.
9. Za dosljednu provedbu ovih zaključaka potrebno je jasno opredjeljenje države, ali je isto tako značajno i neophodno, sustavno prići izgradnji i trajnoj edukaciji kompetentne i neovisne funkcije kontrole (inspekcije) koja će stručnim nadzorom pokrivati sva lovišta u Republici Hrvatskoj i ovlašteno arbitrirati između lovoovlaštenika i šumarstva. U slučajevima nepridržavanja ugovornih obveza ili neprovedbe lovnogospodarske osnove, mora se osigurati mogućnost prekida ugovora o koncesiji, odnosno lovozakupu.

10. Nužno je prići izradi i donošenju brojnih podzakonskih pravilnika i akata koji će osigurati dosljednu provedbu Zakona o lovu. Isto tako, nužno je ustrojavanje jedinstvenog informatičkog sustava za

djelatnost lovstva u RH koji će osigurati lovnogospodarsko planiranje i dakako dosljedno praćenje izvršenja gospodarskih mjera.

LITERATURA – References

– Zakon o šumama RH

– Zakon o lovu RH

– Upute za sastav LGO-HLS

Viličić, V. 1992. Metode istraživanja utjecaja divljači na prirodnu obnovu šuma

SUMMARY: The events of the last decade of the 20th century in Croatia initiated overall legislative changes in order to coincide with the European standards and practices. In the field of hunting, this meant the abandonment of the regal system and a transfer to the dominal system, the one that had been introduced back in 1870, while Croatia was a component part of the Austro-Hungarian monarchy. Thus has once again the hunting right been connected with land ownership. The Constitution of the Republic of Croatia, the Forest Law, the Law on Forest Protection, and the Law on Hunting are all very clear and under a strong principle of nature protection.

Although clearly supporting the protection and preservation of the biological and ecological balance of the natural habitats of wild animals, the Law on Hunting enables the establishment of fenced game breeding areas ranging between 100 ha and 2,000 ha, allowing the game in numbers that disturb their natural relation with the habitat (Article 48 ZOL).

Likewise, the Law on Hunting enables the law right by concession in state hunting areas (state forests) to home and foreign legal and physical persons for periods between twenty and forty years. Public contests, the choice of the best offer and contracts on hunting right concessions have been carried out in shortest time and, more importantly, during the Homeland War in the Republic of Croatia. The contract on hunting right concession is done between the Minister and the concessioner, without the influence of the forest agency with which the concessioner will share the area and the impacts upon it.

The hunting areas have been established quickly by expert commissions, with state areas and common hunting areas being separated, without any respect or knowledge of their natural character, not considering the migration range of the game. Disputable determination of the basic game stock with a routine making of hunting management plans have been brought fast and without any expertise and real control.

The establishment of the hunting productive areas and site quality have been done improperly, without sufficient precise indices, resulting in a series of wrong input data and, accordingly, final regulations on the game stock of particular species.

The ambition of the new hunting concession holders, in terms of breeding a surplus number of game and those game that does not correspond the given habitat, has caused a huge damage to the forest by multiplying the fencing and maintaining costs. The possibilities of natural regeneration of forest stands have been placed under question. Treated inadequately by the managing and surveying authorities, such violation of the law and the concession contract was resulted in a conflict between the forest and hunting managements. The powerful hunting lobby and the irresponsible government control directed the damage on the expense of the forest.

Our efforts have been focused on integral, expert, professional and responsible management of the most valuable natural habitats of the rare and precious big game. In state hunting areas, a competent control should implement the law regulations on concession rights given to other legal or physical persons, for real protection of the forest, its stability, biodiversity and natural regeneration.